

ACC. N:R. 1004 1-4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV
—s—

Landskap: Småland

Upptecknat av: Overt Gustafsson

Härad: A. Tjunt

Adress:

Socken: Bofta

Berättat av:

Uppteckningsår:

Född år i

Uppteckningen rör

Sågen om jätten i Rökberget.

1-4

11. 9 juni. Folksägnen om Rukberget (Jättesägnen)

Storra Rukst härad av Kalmar län och Lofta socken ligger vid en från Östersjön djupt inträngande vik, omkring en mil söder om Lofta kyrka ett berg, Rukberget, som gamla folksägnen velat utpeka som ett tillhåll för en jätte efter vilken berget också erhållit sitt namn, och finnes därtill anknutna en massa sägner. Berget är ej högt, endast 40 å 50 m. över havet, men det erbjuder vid ett besök en solskensdag en väcker anblick. Att det enahället utbreder sig skärgårdens alla ~~öar~~ öar och skär, varemellan havet glittrar och glänser, på de andra sidorna ligger bygdens berg och skogar, och långt borta i norr ser man kyrkan och byarna däromkring. Även på vissa delar av själva berget gnistrar och glimmar det som diamanter i solguset. Som där också finnes några grottor, är kanske uppkomsten av de historier, som än i dag cirkulera bland bygdens befolkning ej så oförklarliga. De diamanter, vilka sällskap från omkringliggande rejder, för vilka Rukberget i synnerhet förr var ett mål för utflykter, bruka medföra som minnen från en dylik färd, är endast bergkristaller. Men för våra mindre kritiska förfäder, som älskade att sätta allt, som för dem tedde sig storlaget och oförklarligt i förbindelse med något övernaturligt, stod det ju klart, att här låg några skatter dolda, och att de även måste vara mycket stora var också tydligt, när de gävo så starkt återsten att det syntes på bergets utsidor. Att så stora skatter var förpade av människohand var mindre troligt, utan där måste en jätte ha varit med. Ett dylik anledning har kanske en sägen uppkommit och nya ha kommit till under tidernas lopp allt intill våra dagar med de många historier, som ännu berättas, skuru de börjar falla i glömska. Numera sätter väl ingen tilltro till dem, men den tid torde ej ha varit avlägsen, då människorna fullt och fast trodde på de gamlas underliga berättelser. Dessa kan ha ett visst intresse även för oss nutidsmänniskor genom den bild de giva av våra förfäders uppfattning och den övertro, varmed de betraktade vad som i naturen var ordnat något egendomligt eller tilldrog sig uppmärksamhet.

En gång i den grå forntiden bodde i Rukberget jätten Ruke och hans dotter Ylva. Människorna hade ännu ej hunnit tränga så långt norrut som till denna trakt, varför Ruke framlevde sina dagar i lugn och ro. Men så småningom kommo människorna från söder allt närmare, och slutligen började de slå sig ned även i denna bygd. Inart skulle jätten få en påtaglig förmimmelse av att den tid var nära, då människorna skulle uttränga honom. Hans dotter hade en dag under en spatsertur på det nuvarande skärgårdsgodsens ägor, i en liten undanröjd plats i skogen funnit några löjligt små figurer. Hon hade då försiktigt plockat dem i sitt förkläde och tagit med hem som

leksaker. Men när jätten fått se dem befallde han henne att genast bära dem tillbaka till det ställe varifrån hon tagit dem. Ty, sade han, det var en människas med ett par av hennes tama djur, och dem fingo de göra, "ty det var det släkte som efter dem skulle komma och taga landet i besittning." Utan att göra dem något ont, bar då Ylva dem tillbaka till den plats där hon tagit dem. Trots jättens obehagliga närhet befolkades dock trakten alltmer, vilken snart ej längre var en ödemark, där Ruke ostörd kunde styra och ställa, utan ett uppodlat och bebyggt land.

Detta hände långt före den tid Vite Krist började predika i nordanlandena. Men slutligen kom kristendomen även hit upp. Folket byggde tempel till den nye gudens ära och gjöto klockor, varmed de ringde, när de kallade till gudstjänst men även för att kalla jättarna på arstånd. På den sista tiden hade Ruke märkt att dylika kyrkor uppförts i de omkringliggande socknarna, och han var mycket besvärad av klockklangen. En dag såg han till sin förbittring att även i Lofta ett tempel började byggas. Men mot de söder ifrån kommande människorna hade han ingen makt, ty de sade sig tjäna den Vite Krist, varför han ej kunde hindra arbetets fortskridande. När byggnaden var färdig, blev en klocka gjuten och upphängd i ett torn. Från den dagen fick Ruke aldrig någon ro, även om han gick in i sin innersta kammar kunde han ej undgå att höra klockklangen, när det ringdes med klockan. Då bestöt dottern Ylva att söka förgöra kyrkan. Hon tog tre lagom stora stenar, som hon lade i sitt förkläde, vilket hon använde som slunga, och kastade dem mot templet. Om det berodde på att hon ej fick förstöra kyrkan gå olika sägner, men stenarna hamnade någon kilometer på sidan om målet och återfinnes de tre koloserna, varav den största är stor som en mindre torpstuga, i Trostad hagar, där de liggande i en rad, påminna om den tid, då Ruke bodde på orten.

Den nya kyrkans närhet blev för jätten orsak till mycket obehag. Han hade länge tänkt att flytta, och när folket i Lofta även började döpa i "Hovre källa" på Hovrjö ägor i närheten av kyrkan, bestöt han att sätta tanken i verk och utvandrade med sin dotter, medtagande en del av sina skatter, till Hobergs gubben på Gottland. Han hade ej kunnat stanna kvar för "skällan" på Lofta Vita Mörr och för att det döptes i Hovre källa.

När Ruke skulle flytta, samlade han tillhoppa en del av sina skatter och lastade dem på sin guldvagn, spände för sina hästar och åkte ned till Gjön, där han hade flottan, varpå överfarten till Gottland skulle göras. Tyngden på vagnen var då så stor, att den gjorde

djupa spår i berget, vilka ännu som ett par stora remmar kunna följäs till det ställe där de gå ned i havet. Flotten, värpa alltsamman skulle lastas, var ej så stor, att den kunde bära även guldkaruten varför denna måste lämnas kvar. För att människorna ej skulle få den i sitt våld, sänkte jätten honom i havet nedan för berget, där den som ett mål för skattsöparna legat alltsedan. Enligt sägnen skulle den kunna dragas upp av ett par vita tvillingsoxar. En gång var det en torpare som verkligen fick ett par vita tvillingkalvar, och när dessa hade blivit tillräckligt stora, skulle han försöka draga upp den gyllene vagnen ur Skeptans famn. Torparens och hans medhjälparens ansträngningar kröntes också med framgång, och Pukes underbara guldvagn höjde sig ur djupet. Men när han kommit upp till hälften, kunde karlarna ej återhålla ett utrop av beundran och genast sjönk vagnen ängo i vågorna. Det villkorat var nämligen fäst vid den enda möjligheten att draga upp den, att inget ord fick yttras. Förnyade försök har alltid misslyckats, och människorna aldrig sedan skadat den kostliga knenoden där den vilar på havets botten utom deras räckhåll.

Puke kunde ej glömma att han blivit driven i landsflykt av människorna, och därför ruvade han beständigt på planer att kunna göra dem något ont, vilket han omsider försökte, ehuru det misslyckades. En skeppare från Lofta skärgård var en gång ute på en sjöresa. Under hemfärden kom han att segla mycket nära Gottland, varvid han anropades från land. Förundrad störde han närmare och upptäckte då Puke, som synbarligen ville tala med honom. Efter som han kände till jätten från den tid han var Loftabo och fruktade för hans makt, vågade han ej göra honom emot utan åttlydde uppmaningen och steg i land. Jätten, som sade sig vilja veta, vedslaga folk det levde i Lofta då för tiden, sade: "Räck hit din hand, så får jag känna om det finnes något kraft kvar i Loftamännen ännu." Skepparen, som ej var hägad för ett dylikt handtag, sträckte fram en järnstång i stället för sin hand. Jätten var gammal och skumögd, såg ej bedrägeriet utan fattade i järnstången och kramade den så att den gick sönder, varefter han sade, att folket i Lofta hade blivit mycket vekligare, sedan hans tid. Skepparen ville han dock ej göra något ont, om han blott ville taga med sig en liten ask, som han skulle lägga under västra framfoten på Lofta Vita ollär en gång, då mycket folk var vid gudstjänsten. Detta lovade skepparen, varefter han fick avsegla. Asken tänkte han dock aldrig lägga, där Puke hade föreskrivit, ty han anade argan list. Att öppna den vågade han ej heller, men när han kom upp till Lofta skärgård kastade han asken på en ö i "Gudingen" och genast slog en eldslaga upp som förtärde allt vad som fanns därpå intill klippgrunden. Denna ö har alltsedan

också endast varit en naken klippa.

Jättens förborgade skatter har alltid eftersträfvats av de guld-
älskande människorna. Ett spränga dörren till den djupt inne i berget belägna
skattkammaren gick näppeligen. Återstod då endast för skattsökarna att smuggla sig
in någon gång när dörren var öppen, vilket hände varje måntjus skärtorsdagsnatt.
Ett dylikt inträngande i berget, som endast kunde ske under tystnad, vågades ej av
många. Ingen visste, vad som fanns i bergets gäffulla innandömen, och man trodde
sig hava skäl för antagandet att Pukén ej frivilligt skulle släppa sina rikedomar.
En gång försökte en modig man att gå in i berget och taga en del av de där som-
lade skatterna. När han kom fram till jättens forna bostad, stod dörren till salarna
mycket riktigt öppen, ty det var den tid som föreskrivits. Men i samma ögonblick,
som mannen stod i begrepp att stiga in i de med guld och silver inredda gema-
ken, kom liksom händelsevis en höna dragande ett stort hötars vägen förbi, in-
för vilken syn han förvånad stannade och sade: "Stackars du pulla, som skall dra-
ga ett så stort lass." I det samma slog bergdörren igen med dunder och brak, och
även den kostliga skjutsen var försvunnen. Det hela var en tillställning av den
mäktige Pukén, för att hans skatter ej skulle bortföras. Med dylika medel har han
ständigt velat att bevara dem, och människorna har ännu ej trots deras girighet
lyckats komma i besittning av de stora rikedomarna, överlistade, som de alltid
ha blivit av jätten vid dylika försök.

Puke hade sedan den tiden han vistades på orten en gammal
vän, "Nyckelkitte," som bodde i Borgklinten vid Flärnum, Västra Eds socken, ett
par mil från Pukberget. Dessa båda brukade förr gå och möta varandra. Men
så flyttade Puke, troligtvis utan att säga till sitt vana vlv, varför hon ännu bru-
kar gå på möte. Kanske hon hoppas, att hennes bedräglige beundrare någon gång
skall komma tillbaka till sin lilla längtande mö. Men då han aldrig kommer,
brukar hon ej vara i sitt bästa humör, när hon återvänder från den forna mö-
tesplatsen, som brukade vara i Tornahagen. Befinner man sig då i skogen,
bör man försöka komma hem så fort som möjligt, i annat fall kan det hända
att man får tillbringa natten i skogen. Då "Nyckelkitte" är vred brukar hon
nämligen slå folk med förvillelse, så att de ej känner väg eller stig och brukar
kunna få vandra tills de möjligtvis skulle få höra kyrkklockorna. En gammal
till etc. råkade ut för dessa när hon gick och plockade ved i skogen, sedan
det ringts helgsmål i Lofta kyrka. Om "Nyckelkitte" möjligtvis var svartsjuk
är ouppklarat, men hon slog med sådan förvillelse, att hon ej kunde finna vä-
gen hem, och först på söndagsmorgonen kände hon igen omgivningarna, när det ringdes
i kyrkklockorna och sedan hon vänt sin kofta, och befann hon sig då utanför sin egen stuga.

Evert Gustavsson